

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ:

«Υποτιτλισμός της ταινίας μικρού μήκους *Friendly Shadow* και σχολιασμός των μεταφραστικών προκλήσεων και των στρατηγικών που εφαρμόστηκαν»

ΑΓΓΛΙΚΟΣ ΤΙΤΛΟΣ:

«Subtitling into Greek of the short film *Friendly Shadow* and commentary on the translation challenges and the strategies employed»

Ονοματεπώνυμο: Κωνσταντίνα Σιδηροπούλου

Αρ.Μητρώου: Ξ2018020

Επιτροπή Εποπτείας:

Βιλελμίνη Σωσώνη (Επίκουρη Καθηγήτρια)

Μαρία Τσίγκου (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια)

Κέρκυρα, Μάιος 2023

Περίληψη

Ο υποτιτλισμός αποτελεί ένα είδος μετάφρασης, το οποίο είναι αρκετά νέο σε σχέση με άλλα είδη. Εμπίπτει στο ευρύτερο πεδίο της οπτικοακουστικής μετάφρασης και, τουλάχιστον στην Ελλάδα, δεν έχει πραγματοποιηθεί εις βάθος έρευνα σε ό,τι αφορά τους καταλληλότερους και πιο αποτελεσματικούς τρόπους για να γίνει ορθή απόδοση και διαχείριση των περιορισμών του είδους. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αποτελέσει μια ακόμη πηγή αναφορικά με το θέμα του υποτιτλισμού και, συγκεκριμένα, να λειτουργήσει ως ένα μικρό παράδειγμα διαχείρισης του υποτιτλισμού ταινιών επιστημονικής φαντασίας στην ελληνική γλώσσα. Αυτή η επιθυμία προκύπτει και από το γεγονός ότι η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα με μακρά υποτιτλιστική παράδοση.

Λέξεις-Κλειδιά: Μετάφραση, Υποτιτλισμός, Διαγλωσσικός Υποτιτλισμός, Ταινία Επιστημονικής Φαντασίας, Ελληνικό Κοινό.

Abstract

Subtitling is a form of audiovisual translation which has only lately received extensive attention by researchers. In Greece, there have been relatively few studies which focus on the best practices and subtitling strategies. The aim of the present dissertation is to function as a reference for “subtitling” and, more specifically, for the subtitling of science-fiction films in Greek. This desire stems in part from the fact that Greece has a long tradition in subtitling.

Keywords: Translation, Subtitling, Interlingual Subtitling, Science-Fiction Film, Greek Audience.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	4
2. Σχολιασμός της Μεταφραστικής Διαδικασίας και της Μετάφρασης	5
2.1. Α' Μέρος: «Friendly Shadow»	5
2.1.1. David James Armsby: Σκηνοθέτης και Σεναριογράφος	5
2.1.2. «Autodale» και «Friendly Shadow»: Πλοκή	6
2.1.3. «Friendly Shadow»: Κινηματογραφικό Είδος, Θεματολογία και Γλώσσα6	
2.2. Β' μέρος: Μεταφραστική Μεθοδολογία.....	9
2.2.1. Σκοπός του Υποτιτλισμού	9
2.2.2. Βασικές Οδηγίες του Netflix για τον Υποτιτλισμό Ταινιών	10
2.3. Γ' μέρος: Μεταφραστικά Προβλήματα και Στρατηγικές Επίλυσης.....	13
2.3.1. Τεχνικά Προβλήματα	13
2.3.2. Γλωσσικά Προβλήματα	15
3. Συμπέρασμα	19
Βιβλιογραφία.....	20
Παράρτημα	22

1. Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με τον διαγλωσσικό υποτιτλισμό της ταινίας μικρού μήκους «Friendly Shadow». Η συγκεκριμένη ταινία εμπίπτει στο υβριδικό είδος ταινίας κινουμένων σχεδίων κι επιστημονικής φαντασίας. Η επιστημονική φαντασία αποτελεί ένα κινηματογραφικό είδος που παρουσιάζει ξεχωριστά στοιχεία, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα σε έναν σεναριογράφο να δημιουργήσει ένα δικό του φανταστικό κόσμο και να επινοήσει δικό του λεξιλόγιο για να περιγράψει τον κόσμο αυτό. Φυσικά, τα συγκεκριμένα ξεχωριστά χαρακτηριστικά της ταινίας είναι αυτά που πιθανώς θα θέσουν δυσκολίες κατά τη μεταφραστική διαδικασία. Η επίλυση τέτοιου τύπου δυσκολιών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και αξίζει να γίνουν περισσότερες σχετικές μελέτες. Αυτός είναι ο κύριος λόγος που η παρούσα εργασία θα καταπιαστεί με τη συγκεκριμένη ταινία.

Πιο αναλυτικά, η εργασία ανέλαβε να δημιουργήσει ελληνικούς υπότιτλους για την ταινία αυτή και, στη συνέχεια, να αναλύσει τα βήματα της μεταφραστικής διαδικασίας σε έναν σχολιασμό. Αρχικά, έγινε έρευνα αναφορικά με τους βασικούς συντελεστές της ταινίας, δηλαδή τον σκηνοθέτη-σεναριογράφο, την πλοκή και τη γενικότερη θεματολογία, καθώς και τη γλώσσα. Αφού έγινε αυτή ή έρευνα και συγκεντρώθηκαν οι απαραίτητες πληροφορίες, καθορίστηκε ο «Σκοπός» (Nord, 2014) για τον οποίο θα γίνει η συγκεκριμένη μεταφραστική απόπειρα, κι, ύστερα, έγινε μελέτη αναφορικά με την έννοια του υποτιτλισμού και τη διαδικασία, με την οποία αυτός θα πρέπει να επιτελείται. Με αυτόν τον τρόπο τέθηκε το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα γινόταν η μετάφραση. Με άλλα λόγια, συγκεντρώθηκαν πληροφορίες σχετικά με τους περιορισμούς, τους κανονισμούς και τη γενικότερη μεθοδολογία που απαιτείται, ώστε να γίνει ένας όσο το δυνατόν πιο ορθός υποτιτλισμός. Στη συνέχεια, ακολούθησε η διαδικασία του υποτιτλισμού της ταινίας και, τέλος, σημειώθηκαν κάποιες σημαντικές μεταφραστικές δυσκολίες, οι οποίες αντιμετωπίστηκαν με βάση τη θεωρία του υποτιτλισμού και της μετάφρασης. Ο σχολιασμός παρουσίασε την παραπάνω διαδικασία με την ίδια σειρά.

2. Σχολιασμός της Μεταφραστικής Διαδικασίας και της Μετάφρασης

2.1. Α' Μέρος: «Friendly Shadow»

Σε αυτό το κεφάλαιο θα οριστεί το εννοιολογικό πλαίσιο, με βάση το οποίο πραγματοποιήθηκε η μεταφραστική διαδικασία και μέσα στο οποίο λειτουργεί η μετάφραση. Οι βασικές πληροφορίες που αποτέλεσαν πηγή μελέτης αφορούν τον δημιουργό της ταινίας μικρού μήκους «Friendly Shadow», την πλοκή της ίδιας της ταινίας, τη γλώσσα, καθώς και το κινηματογραφικό είδος που αυτή ανήκει.

2.1.1. David James Armsby: Σκηνοθέτης και Σεναριογράφος

Ο σκηνοθέτης και σεναριογράφος της ταινίας αυτής ονομάζεται David James Armsby, γνωστός και ως D. J. Armsby. «Γεννήθηκε στη Σκωτία το 1996 κι από μικρή ηλικία ασχολήθηκε με τη ζωγραφική και το σχέδιο» (Dead Sound, n.d.). Όπως αναφέρει κι ο ίδιος στο κανάλι του στο Youtube (n.d.), «ξεκίνησε να ασχολείται με το σχέδιο το 2012, όταν ήταν ακόμη έφηβος, κι έμαθε να δημιουργεί τις δικές του ταινίες μόνος του». Με άλλα λόγια, αποτελεί έναν αυτοδίδακτο δημιουργό, ο οποίος χρησιμοποίησε την πλατφόρμα του Youtube για να δημοσιεύσει και να προωθήσει το έργο του. «Από το 2019, η σκηνοθεσία ταινιών μικρού μήκους αποτελεί την επαγγελματική του απασχόληση» (Dead Sound, n.d.).

Οι ταινίες του D. J. Armsby ανήκουν στο είδος της επιστημονικής φαντασίας και καταπιάνονται με θέματα, όπως η φύση, οι δυστοπικές κοινωνίες και ο κύκλος της ζωής. Στην πιο πρόσφατη του σειρά ταινιών μικρού μήκους, η οποία ονομάζεται «Dinosauria», πειραματίστηκε με τον σχεδιασμό δεινοσαύρων και δημιούργησε απλές ιστορίες, δίνοντας έμφαση στα σχέδια, στην ατμόσφαιρα, στα χρώματα και στον ρυθμό των έργων του. Εκτός από τις ταινίες του, ο εν λόγω σκηνοθέτης έχει δημιουργήσει και δημοσιεύσει κάποια βίντεο, τα οποία λειτουργούν ως ντοκιμαντέρ, καθώς με αυτά διηγείται τον τρόπο που κατάφερε να οργανώσει και να ολοκληρώσει τη δουλειά του. Μοιράζεται τις πηγές

έμπνευσης και τις ιδέες του κι εξηγεί την πορεία δημιουργίας της πλοκής, των χαρακτήρων, αλλά και τη διαδικασία σχεδιασμού των εικόνων.

2.1.2. «Autodale» και «Friendly Shadow»: Πλοκή

Η πιο δημοφιλής σειρά του D. J. Armsby ονομάζεται «Autodale: The Animated Series». Η σειρά αποτελείται από επτά επεισόδια μικρού μήκους και κάθε επεισόδιο μπορεί να γίνει κατανοητό από τον θεατή, ακόμη κι αν αυτός δεν έχει παρακολουθήσει τα υπόλοιπα. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει σύνδεση μεταξύ των επεισοδίων, καθώς πραγματεύονται την ίδια ιστορία και περιστρέφονται γύρω από την ίδια θεματολογία. «Η συγκεκριμένη σειρά έχει ως πυρήνα της την 'Κοιλάδα των Ρομπότ' ('Autodale'), μια δυστοπική κοινωνία, στην οποία κυριαρχούν ανθρωποειδή ρομπότ» (Krzewska, 2021: 17).

Το επεισόδιο, με το οποίο θα καταπιαστεί η παρούσα εργασία, έχει τον τίτλο: «Friendly Shadow». Η ιστορία ξεκινάει με τον αφηγητή, ο οποίος είναι ένα ανθρωποειδές ρομπότ, αποτελεί τον παρουσιαστή μιας τηλεοπτικής εκπομπής και κάνει, ουσιαστικά, μια εισαγωγή για να προϋδεάσει τους θεατές για όσα θα ακολουθήσουν. Στη συνέχεια, εμφανίζονται οι πρωταγωνιστές του επεισοδίου, ο «Σκιερός Φίλος» («Friendly Shadow»), ένας ντετέκτιβ, και η «Αποικία» («Hive»), μια «βιομηχανική μάζα» (Armsby, 2020). Ο «Σκιερός Φίλος» αναλαμβάνει να σώσει ένα κοριτσάκι από ένα «Τέρας» («Freak») και, με αυτόν τον τρόπο, αυτός και η «Αποικία» ανακαλύπτουν πράγματα σχετικά με τα «Τέρατα», τα οποία τους ήταν άγνωστα μέχρι τότε. Ο σκηνοθέτης χρησιμοποιεί αυτήν την ιστορία για να εξερευνήσει τους χαρακτήρες που έχει εισάγει. Μελετάει τον τρόπο που σκέφτονται κι αντιμετωπίζουν τους ανθρώπους, με τους οποίους έρχονται σε επαφή. Μέσα από τους διαλόγους μεταξύ του «Σκιερού Φίλου» και της «Αποικίας» γίνεται φανερό η σύγκρουση των ηθικών αξιών των δύο χαρακτήρων. Ακόμη, ο σκηνοθέτης εξερευνάει τα πλάσματα, που ονόμασε «Τέρατα», και μελετάει τους τρόπους συμπεριφοράς τους. Η τελευταία σκηνή του επεισοδίου αποκαλύπτει περισσότερα, όσον αφορά την «Αποικία», της οποίας η ταυτότητα ήταν άγνωστη σε όλο το επεισόδιο.

2.1.3. «Friendly Shadow»: Κινηματογραφικό Είδος, Θεματολογία και Γλώσσα

Όσον αφορά το κινηματογραφικό είδος της ταινίας «Friendly Shadow», θα μπορούσε να επισημανθεί ότι ανήκει στο είδος της επιστημονικής φαντασίας (ΕΦ). Η Poghosyan (2013) εξηγεί ότι «η ΕΦ βασίζεται στη δημιουργία φανταστικών κόσμων, οι οποίοι διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό από την πραγματικότητα. Αυτό που ξεχωρίζει την ΕΦ από τη φαντασία είναι το γεγονός ότι τα φανταστικά στοιχεία μιας ιστορίας επιστημονικής φαντασίας επεξηγούνται με τη βοήθεια της λογικής και της επιστήμης».

Η ταινία «Friendly Shadow» ανήκει στο είδος της ήπιας επιστημονικής φαντασίας, καθώς καταπιάνεται με κοινωνικά θέματα, όπως είναι η ζωή σε μια δυστοπική κοινωνία, οι κοινωνικές τάξεις και η εξουσία, κι εστιάζει στους χαρακτήρες. Όπως αναφέρει και η Poghosyan (2013) «η ήπια ΕΦ καταπιάνεται με τις κοινωνικές επιστήμες, όπως είναι η πολιτική και η ψυχολογία, και δίνει έμφαση στον τρόπο σκέψης και στα συναισθήματα των χαρακτήρων». Όσον αφορά την έννοια της «δυστοπικής κοινωνίας», αξίζει να σημειωθεί ότι «στις δυστοπίες παρατηρείται η ύπαρξη κυβερνήσεων που έχουν επιβάλει τον έλεγχο και, μέσω της προπαγάνδας, επηρεάζουν τον τρόπο σκέψης των πολιτών κι επιβάλλουν τις δικές τους αξίες» (Prace, 2016, όπως παρατίθεται σε Sukrisno, 2019: 3). Η ίδια ακριβώς πραγματικότητα παρουσιάζεται στην ταινία «Friendly Shadow» και, μάλιστα, στη συγκεκριμένη ιστορία, η κυρίαρχη κυβέρνηση αποτελείται από ανθρωποειδή ρομπότ, τα οποία ασκούν εξουσία στους ανθρώπους.

Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο της επιστημονικής φαντασίας είναι η γλώσσα, η οποία χρησιμοποιείται σε αυτό το είδος. Πιο συγκεκριμένα, η Poghosyan (2013: 4) εξηγεί ότι «ένα ξεχωριστό χαρακτηριστικό της ΕΦ είναι η χρήση νεολογισμών σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι συνηθίζεται σε άλλα κινηματογραφικά είδη. Οι συγγραφείς και οι σεναριογράφοι ιστοριών ΕΦ χρησιμοποιούν νεολογισμούς για να δώσουν όνομα στα μέρη, στις κοινωνικές ομάδες, στα αντικείμενα και στις διαδικασίες που οι ίδιοι επινόουν». Επίσης, η ίδια (2013: 14) αναφέρει ότι «στην ήπια ΕΦ παρατηρείται πιο περιορισμένη χρήση νεολογισμών σε σχέση με άλλα είδη ΕΦ».

Όσον αφορά το ύφος του λόγου, οι χαρακτήρες της ταινίας χρησιμοποιούν αρκετά απλό και καθημερινό λεξιλόγιο. Παρά το γεγονός ότι πρόκειται για μια

ταινία επιστημονικής φαντασίας, δεν παρατηρείται έντονη χρήση επιστημονικού και δυσνόητου λόγου. Παρατηρείται, ωστόσο, η χρήση ορισμένων νεολογισμών, δηλαδή «λέξεων, τις οποίες δημιουργούν οι σεναριογράφοι ιστοριών επιστημονικής φαντασίας και τις χρησιμοποιούν για να δώσουν όνομα στα μέρη, στις κοινωνικές ομάδες, στα αντικείμενα και στις διαδικασίες που οι ίδιοι επινόουν» (Poghosyan, 2013: 4). «Η χρήση νεολογισμών είναι το ξεχωριστό χαρακτηριστικό της επιστημονικής φαντασίας» (Poghosyan, 2013: 4). Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί ότι κάποιοι χαρακτήρες χρησιμοποιούν εκφράσεις, τις οποίες δεν θα χρησιμοποιούσε με αυτόν τον τρόπο ένας άνθρωπος, κι αυτό πιθανώς γίνεται, ώστε να δοθεί έμφαση στο γεγονός ότι οι χαρακτήρες αυτοί είναι ρομπότ.

2.2. Β' μέρος: Μεταφραστική Μεθοδολογία

Το παρόν κεφάλαιο θα εστιάσει στη θεωρία του Σκοπού, όπως αυτή διατυπώνεται από τη Nord (2014) για να γίνει επεξήγηση του Σκοπού του υποτιτλισμού της ταινίας «Friendly Shadow». Επίσης, θα γίνει λόγος για τη μεθοδολογία που επιλέχτηκε κατά τη διαδικασία της μετάφρασης, ώστε να προκύψει ένας άρτιος υποτιτλισμός.

2.2.1. Σκοπός του Υποτιτλισμού

Ένα βασικό βήμα, το οποίο πρέπει να επιτευχθεί, πριν ξεκινήσει η μεταφραστική διαδικασία, είναι να οριστεί ένα πλαίσιο, ένας σκοπός που θα καθορίζει τη λειτουργία αυτής της μετάφρασης. Η Nord (2014, σ. 70) αναφέρει ότι «η μεταφραστική αρχή που καθορίζει κάθε μεταφραστική διαδικασία είναι ο Στόχος ή Σκοπός της συνολικής δράσης της μετάφρασης». Για να καθοριστεί ο Σκοπός του κειμένου και να γίνει η μετάφραση του είναι απαραίτητη η γνώση κάποιων πληροφοριών, όπως είναι το κοινό-στόχος, δηλαδή το κοινό το οποίο θα καταναλώσει τη μετάφραση, το είδος του κειμένου, το ύφος του, αλλά και το μέσο, μέσω του οποίου θα γίνει διάδοση της μετάφρασης (Nord, 2014).

Κοινό-στόχος της συγκεκριμένης μετάφρασης αποτελούν άτομα που έχουν ως μητρική τους γλώσσα τα ελληνικά. Το ελληνικό κοινό είναι εξοικειωμένο με την ανάγνωση υποτίτλων, καθώς «η Ελλάδα αποτελεί μια χώρα, η οποία προτιμά τον υποτιτλισμό κι όχι τη μεταγλώττιση ταινιών» (Sokoli, 2009: 1). Στην Ελλάδα, η μεταγλώττιση προτιμάται σε περιπτώσεις ταινιών, που προορίζονται για παιδιά. Στην παρούσα περίπτωση, όμως, θα γίνει υποτιτλισμός, διότι η ταινία «Friendly Shadow», παρά το γεγονός ότι είναι κινουμένων σχεδίων, προορίζεται για ενήλικο κοινό λόγω των πιο ενήλικων θεμάτων που διαπραγματεύεται.

Όσον αφορά το είδος του κειμένου, πρόκειται για ένα οπτικοακουστικό κείμενο, δηλαδή για ένα κείμενο, «το οποίο περιλαμβάνει τέσσερα στοιχεία: το ακουστικό-λεκτικό (διάλογοι), το ακουστικό-μη λεκτικό (ήχοι, μουσική), το οπτικό-μη λεκτικό (εικόνες) και το οπτικό-λεκτικό (υπότιτλοι). Το οπτικό μέρος των κειμένων αυτών παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο» (Sokoli, 2009: 2). Ακόμη, η Sokoli (2009: 3-4) εξηγεί ότι «στην περίπτωση της μετάφρασης ενός

οπτικοακουστικού κειμένου, όπως είναι μια ταινία, ως κείμενο-πηγή θεωρείται το σύνολο μιας ταινίας, δηλαδή τα τρία πρώτα στοιχεία που αναφέρθηκαν πιο πάνω, και ως κείμενο-στόχος θεωρείται η ταινία μαζί με τους υπότιτλους, οι οποίοι αποτελούν το οπτικό-λεκτικό στοιχείο».

Όσον αφορά το ύφος, στόχος της μεταφραστικής διαδικασίας είναι να διατηρήσει το ύφος του πρωτοτύπου. Πιο αναλυτικά, στόχος είναι να διατηρηθούν οι νεολογισμοί, καθώς, σύμφωνα με τον Westfahl (1993: 1, όπως παρατίθεται σε Κορρί, 2021: 90), «αποτελούν το μέσο, το οποίο επιτρέπει στους θεατές να καταλάβουν τον κόσμο της ταινίας». Με άλλα λόγια, «οι νεολογισμοί αποτελούν ένα στοιχείο, το οποίο οι θεατές αναμένουν κι επιθυμούν να δουν σε μια ταινία επιστημονικής φαντασίας» (Csicsery-Ronay, 2008: 5, όπως παρατίθεται σε Κορρί, 2021: 90). Ακόμη, το απλό και καθημερινό λεξιλόγιο θα διατηρηθεί και οι εκφράσεις που δεν ακούγονται «φυσικές» στα αγγλικά, θα μεταφραστούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην ακούγονται φυσικές ούτε στα ελληνικά. Ο λόγος που οδήγησε σε αυτή την επιλογή είναι το γεγονός ότι το απλό, καθημερινό λεξιλόγιο, από τη μία, και οι «ρομποτικές» εκφράσεις, από την άλλη, τονίζουν τη διαφορά μεταξύ των ρομπότ και των ανθρώπινων χαρακτήρων.

Τέλος, όσον αφορά το μέσο, η ταινία θα μπορούσε να προβληθεί στο Netflix, ένα συνδρομητικό κανάλι, στο οποίο προβάλλονται διάφορων ειδών ταινίες και σειρές. Το Netflix έχει ορίσει τους δικούς του κανόνες αναφορικά με τον τρόπο παραγωγής των υποτίτλων για το περιεχόμενο του. Για τον σκοπό της παρούσας εργασίας, θα γίνει η υπόθεση ότι η ταινία «Friendly Shadow» θα προβληθεί στο Netflix, και, γι' αυτόν τον λόγο, ο ελληνικός υποτιτλισμός θα πρέπει να γίνει με βάση τις οδηγίες που παρέχει η συγκεκριμένη πλατφόρμα.

2.2.2. Βασικές Οδηγίες του Netflix για τον Υποτιτλισμό Ταινιών

Σύμφωνα με τους κανονισμούς του Netflix (2022α και 2022β):

Οι υπότιτλοι πρέπει να έχουν λευκό χρώμα, να βρίσκονται σε γραμματοσειρά «Arial» και να μην υπερβαίνουν τις δύο σειρές. Ο χωρισμός μιας φράσης σε δύο σειρές θα πρέπει να γίνεται πριν από μια πρόθεση ή έναν σύνδεσμο, καθώς και στο σημείο που υπάρχει κάποιο σημείο στίξης. Δεν θα πρέπει να

χωρίζεται το άρθρο από ένα ουσιαστικό ή επίθετο, το υποκείμενο από το ρήμα, ένα όνομα από ένα επώνυμο ή μια πρόθεση από ένα εμπρόθετο ρήμα. Εάν είναι δυνατόν, είναι προτιμότερο ο υπότιτλος να αποτελείται από μια σειρά. Η κάθε σειρά θα πρέπει να έχει ως και σαράντα δύο χαρακτήρες κι ο χρόνος θα πρέπει να είναι αρκετός, ώστε ο θεατής να προλαβαίνει να διαβάσει ολόκληρο τον υπότιτλο. Σύμφωνα με το Netflix, λαμβάνεται ως προϋπόθεση ότι ένας ενήλικος θεατής έχει την ικανότητα να διαβάσει έως και δεκαεπτά χαρακτήρες μέσα σε ένα δευτερόλεπτο.

Ένας ακόμη κανονισμός αναφέρει ότι «όταν ένας ομιλητής επαναλαμβάνει μία φράση ή μία λέξη, τότε ο μεταφραστής θα πρέπει να γράφει τη μετάφραση της αντίστοιχης φράσης ή λέξης αυτής μόνο μία φορά στον υπότιτλο» (Netflix, 2022β). Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τη Sokoli (2009: 8) «λέξεις, όπως το «ναι» και το «οκ», οι οποίες γίνονται εύκολα αντιληπτές από το ελληνικό κοινό, δεν χρειάζεται να υποτιτλίζονται». Το Netflix δεν δίνει κάποια οδηγία σχετικά με τέτοιου είδους επαναλήψεις. Στην ταινία «Friendly Shadow» υπάρχει μια περίπτωση, στην οποία χρησιμοποιείται η λέξη «οκ» και εφαρμόζεται η σύσταση της Sokoli (2009), της οποίας η έρευνα έχει ως στόχο να παρουσιάσει όλα όσα συνηθίζονται στους ελληνικούς υπότιτλους και με τα οποία είναι εξοικειωμένο το ελληνικό κοινό.

Όσον αφορά την πλάγια γραφή, στις οδηγίες αναφέρεται «ότι αυτή χρησιμοποιείται σε περίπτωση που ακούγονται λόγια, τα οποία προέρχονται από κάποιο μέσο επικοινωνίας, όπως η τηλεόραση ή το ραδιόφωνο, καθώς και σε περίπτωση που κάποιος χαρακτήρας μιλάει και οι θεατές ακούν τη φωνή του, ενώ δεν τον βλέπουν στην οθόνη» (Netflix, 2022β). Γι' αυτόν τον λόγο, στην ταινία «Friendly Shadow» χρησιμοποιείται πλάγια γραφή στις σκηνές, στις οποίες εμφανίζεται ένας παρουσιαστής να μιλάει μέσα από την τηλεόραση. Επίσης, χρησιμοποιείται η πλάγια γραφή, όταν μιλάει ο χαρακτήρας «Hive», καθώς ο συγκεκριμένος χαρακτήρας στις περισσότερες σκηνές της ταινίας δεν εμφανίζεται, αλλά οι θεατές μπορούν να ακούσουν μόνο τη φωνή του χάρη σε κάποιο σύστημα επικοινωνίας. Στην τελευταία σκηνή της ταινίας, στην οποία εμφανίζεται ο συγκεκριμένος χαρακτήρας, δεν χρησιμοποιείται πλάγια γραφή, όταν αυτός μιλάει.

Επίσης, οι οδηγίες του Netflix κάνουν λόγο και για την ορθή χρήση των σημείων στίξης. Ειδικότερα, ένα σημείο στίξης που χρειάστηκε να χρησιμοποιηθεί αρκετές φορές, κατά τη διάρκεια του υποτιτλισμού της ταινίας «Friendly Shadow» είναι τα αποσιωπητικά. Οι κανόνες αναφέρουν ότι «τα αποσιωπητικά πρέπει να χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν μια παύση ή διακοπή της ομιλίας και μπορούν να μπουν στο τέλος ενός υπότιτλου κι όχι στην αρχή του» (Netflix, 2022β). Ένα άλλο σημαντικό σημείο στίξης είναι τα εισαγωγικά. Σύμφωνα με τις οδηγίες «τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται, ώστε να γίνει ξεκάθαρο ότι παρατίθενται τα λόγια ενός τρίτου προσώπου, και μπαίνουν στην αρχή και στο τέλος της παράθεσης. Εάν είναι αναγκαίο να προστεθεί κι ένα άλλο σημείο στίξης, όπως ένα κόμμα ή μια τελεία, τότε αυτό θα μπει μετά τα εισαγωγικά» (Netflix, 2022β).

2.3. Γ' μέρος: Μεταφραστικά Προβλήματα και Στρατηγικές Επίλυσης

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει λόγος για τα μεταφραστικά προβλήματα, που προέκυψαν, κατά τη διάρκεια της μετάφρασης της ταινίας «Friendly Shadow» και θα γίνει επεξήγηση των στρατηγικών επίλυσης των συγκεκριμένων προβλημάτων. Οι μεταφραστικές δυσκολίες θα χωριστούν σε δύο κατηγορίες: Αρχικά, θα αναλυθούν τα τεχνικά προβλήματα και, στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν τα γλωσσικά προβλήματα.

2.3.1. Τεχνικά Προβλήματα

Πολλά τεχνικά προβλήματα προκύπτουν από τον περιορισμένο χώρο και χρόνο που διαθέτει ο υποτιτλιστής. Στην ταινία «Friendly Shadow» υπάρχουν αρκετές σκηνές, στις οποίες ένας χαρακτήρας μιλάει για αρκετή ώρα και μεταφέρει πολλές πληροφορίες με αρκετά γρήγορο ρυθμό. Αυτό οδηγεί στη δημιουργία χωροχρονικών δυσκολιών, καθώς ο μεταφραστής δεν έχει τη δυνατότητα να μεταφέρει όλες τις πληροφορίες στους υπότιτλους. Στις περιπτώσεις αυτές έγινε επιλογή των πιο σημαντικών πληροφοριών, τις οποίες είναι αναγκαίο να γνωρίζει ο θεατής, ώστε να καταλαβαίνει την πλοκή.

Για παράδειγμα:

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ-ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ
-And is likely traumatized beyond all future societal function!	-Σίγουρα θα έχει πολλά ψυχικά τραύματα!

Η αγγλική φράση περιλαμβάνει μια επιπλέον πληροφορία, η οποία παραλείπεται στον ελληνικό υπότιτλο. Μια ολοκληρωμένη μετάφραση του πρωτοτύπου θα ήταν η εξής: «Έχει τόσα ψυχικά τραύματα που δεν θα μπορέσει να επιβιώσει στην κοινωνία!». Η φράση αυτή, όμως, είναι πολύ μεγάλη, διότι θα πρέπει να χωριστεί σε δύο σειρές και η δεύτερη σειρά («που... κοινωνία!») ξεπερνάει το όριο των επιτρεπτών χαρακτήρων. Θα μπορούσε να γίνει διαφορετικός χωρισμός της πρότασης αυτής, ώστε οι χαρακτήρες που θα υπάρχουν σε κάθε σειρά να μην ξεπερνούν τα επιτρεπτά όρια. Κάτι τέτοιο,

όμως, θα μπορούσε να προκύψει μόνο, εάν γινόταν ένας χωρισμός, ο οποίος θα ερχόταν σε αντίθεση με τις οδηγίες του Netflix, σχετικά με τον ορθό χωρισμό φράσεων σε δύο σειρές. Σε κάθε περίπτωση η φράση αυτή ξεπερνάει και τα επιτρεπτά χρονικά όρια, καθώς δεν υπάρχει αρκετός διαθέσιμος χρόνος, ώστε να παραμείνει στην οθόνη και να προλάβει ένας θεατής να τη διαβάσει.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πληροφορία που παραλείπεται στη μετάφραση δεν αφαιρεί κάτι από το νόημα της φράσης. Ο ελληνικός υπότιτλος: «Σίγουρα θα έχει πολλά ψυχικά τραύματα!» μεταφέρει την ουσία του νοήματος, ακόμη κι αν δεν περιέχει όλα τα στοιχεία του αγγλικού πρωτοτύπου. Ουσιαστικά, η φράση «beyond all future societal function» χρησιμοποιείται για να προσθέσει έμφαση. Στην ελληνική μετάφραση, αυτή η έμφαση δηλώνεται με πιο σύντομο τρόπο, δηλαδή με τη χρήση της λέξης «σίγουρα», αλλά και τη χρήση ενός θαυμαστικού.

Ένα άλλο πρόβλημα δημιουργείται στην τελευταία σκηνή της ταινίας, στην οποία υπάρχουν κάποιοι χαρακτήρες που μιλούν ο ένας ταυτόχρονα με τον άλλον και πολλές φορές λένε διαφορετικά πράγματα ή σε άλλες περιπτώσεις επαναλαμβάνουν την ίδια φράση ή λέξη ο ένας μετά τον άλλον. Είναι αρκετά δύσκολο να γίνει υποτιτλισμός για τη σκηνή αυτή, καθώς δημιουργείται ένα χάος λόγω όλων των διαφορετικών φράσεων που ακούγονται. Για να επιλυθεί αυτό το ζήτημα, έγινε επιλογή των πιο σημαντικών φράσεων για μετάφραση. Με άλλα λόγια, μεταφράστηκαν οι φράσεις που ακούγονταν πιο καθαρά, και δεν μεταφράστηκαν οι επαναλήψεις. Βέβαια, έγινε προσπάθεια να υποτιτλιστούν όσο το δυνατόν περισσότερα λόγια, ώστε ο θεατής να έχει μια όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη εικόνα για την ιστορία της ταινίας. Η ύπαρξη αγγλικών υποτίτλων βοήθησε ιδιαίτερα σε αυτήν τη σκηνή, καθώς χωρίς αυτήν θα ήταν πιο δύσκολο να αντιληφθεί ένας υποτιτλιστής όλες τις σημαντικές φράσεις που ειπώθηκαν.

Ένα ακόμη τεχνικό ζήτημα που αξίζει να αναφερθεί αφορά τον υποτιτλισμό των κειμένων επί της οθόνης. Για παράδειγμα, στο δέκατο τέταρτο λεπτό της ταινίας εμφανίζεται ένα κόμικ στην οθόνη και φαίνονται κάποιοι γραπτοί διάλογοι. Παρ' όλα αυτά, λήφθηκε η απόφαση να μην γίνει μετάφραση αυτών των διαλόγων, καθώς δεν το επέτρεπαν τα χωροχρονικά περιθώρια. Με άλλα λόγια, την ώρα

που εμφανίστηκε το εν λόγω κείμενο επί της οθόνης, ακουγόταν ο αφηγητής της ταινίας να μιλάει. Αυτό σημαίνει ότι θα έπρεπε να υποτιπλιστούν τα λόγια του αφηγητή, ο οποίος μιλούσε για αρκετή ώρα και δεν άφηνε την επιλογή να γίνει υποτιπλισμός και των γραπτών διαλόγων, οι οποίοι ήταν επίσης πολλοί. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο κείμενο επί οθόνης δεν πρόσφερε κάποια σημαντική πληροφορία για την πλοκή και η αλήθεια είναι πως τα λόγια του αφηγητή, ουσιαστικά, επεξηγούσαν τί ακριβώς ήταν αυτό που φαινόταν στην οθόνη.

2.3.2. Γλωσσικά Προβλήματα

Αρχικά, είναι σημαντικό να αναλυθεί η γλωσσική μεταφραστική δυσκολία που προκλήθηκε από τους νεολογισμούς της ταινίας. Ο σεναριογράφος επέλεξε να επινοήσει δικά του ονόματα για τους χαρακτήρες και τον τόπο, στον οποίο διαδραματίζεται η ιστορία. Όλα τα ονόματα που δημιούργησε έχουν μια σημασία και μεταφέρουν σημαντικές πληροφορίες για τον ρόλο των χαρακτήρων και για την πλοκή. Ως μεταφραστική στρατηγική των νεολογισμών αυτών επιλέχτηκε η διατήρηση τους στο κείμενο-στόχο, κι όχι η παράλειψή τους. Πιο συγκεκριμένα, έγινε κατά λέξη μετάφραση, καθώς η τεχνική αυτή θεωρήθηκε ως η πιο κατάλληλη στη συγκεκριμένη περίπτωση, ώστε να μην χαθούν τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά του κινηματογραφικού είδους της επιστημονικής φαντασίας. Με άλλα λόγια, δεν χρησιμοποιήθηκαν άλλα πιο καθημερινά ονόματα, ώστε να γίνουν πιο κατανοητά από τον θεατή.

Παρακάτω παρουσιάζονται οι αγγλικές ονομασίες και η απόδοσή τους στα ελληνικά:

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ-ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ
Autodale	Κοιλάδα των Ρομπότ
Friendly Shadow/ Shady Protector	Σκιερός Φίλος/ Σκιερός Προστάτης
Hive	Αποικία
Handymen	Φύλακες
Freak	Τέρας
Mayor	Δήμαρχος

Ειδική αναφορά αξίζει να γίνει στον νεολογισμό «Friendly Shadow», διότι η μετάφραση του έγινε με λίγο πιο δημιουργικό τρόπο. Αυτή η επιλογή οφείλεται στο γεγονός ότι στα ελληνικά η λέξη «Shadow» μεταφράζεται ως «Σκιά», δηλαδή είναι γένους θηλυκού. Όμως, ο χαρακτήρας που έχει αυτό το όνομα είναι αρσενικού φύλου. Επομένως, έπρεπε να βρεθεί διαφορετικός τρόπος μετάφρασης. Αρχικά, έγινε η σκέψη να χρησιμοποιηθεί η λέξη «Σκιάς» και η μετάφραση να γίνει ως εξής: «Φιλικός Σκιάς». Όμως, ύστερα από έρευνα, βρέθηκε στο Βικιλεξικό, ότι η λέξη αυτή, υπάρχει στην ελληνική γλώσσα, αν και δεν χρησιμοποιείται πλέον, και έχει μια σημασία, η οποία κρίθηκε ακατάλληλη για τη συγκεκριμένη ταινία. Η τελική επιλογή, ήτοι «Σκιερός Φίλος», αποτελεί μια πιο δημιουργική μετάφραση, η οποία δεν αφαιρεί τίποτα από το νόημα του πρωτότυπου νεολογισμού.

Εκτός από τα ζητήματα που προκύπτουν λόγω του είδους της ταινίας, γλωσσικά προβλήματα προκύπτουν κι εξαιτίας των διαφορετικών τρόπων έκφρασης που υπάρχουν σε διαφορετικές γλώσσες. Παρακάτω θα παρουσιαστούν μερικά παραδείγματα από την ταινία «Friendly Shadow», καθώς και οι στρατηγικές επίλυσης τους, οι οποίες προέκυψαν με τη βοήθεια του έργου της Κωστοπούλου (2006).

Ένα παράδειγμα αναφορικά με τους διαφορετικούς τρόπους έκφρασης είναι το εξής:

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ-ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ
-Save it!	-Κόφ' το!
-Saving it.	-Το κόβω.

Στην αγγλική γλώσσα, η φράση «Save it» αποτελεί μια μεταφορική έκφραση που, ουσιαστικά, σημαίνει «Σταμάτα». Στη συγκεκριμένη ταινία, ένας χαρακτήρας τη χρησιμοποιεί, ώστε να πει στον συνομιλητή του να σταματήσει να μιλάει. Ο τρόπος που το κάνει αυτό είναι αρκετά απότομος κι αγενής. Γι' αυτόν τον λόγο, επιλέχτηκε η ελληνική μετάφραση «Κόφ' το», η οποία χρησιμοποιείται επίσης με μεταφορικό τρόπο και δηλώνει ξεκάθαρα την επιθετική στάση του ενός χαρακτήρα απέναντι στον άλλον. Στη συνέχεια, η απάντηση του άλλου χαρακτήρα, η οποία είναι «Saving it» μεταφράζεται ως

«Το κόβω». Με αυτόν τον τρόπο, και η πρωτότυπη έκφραση και η μετάφραση αποτελούν εκφράσεις, τις οποίες δεν θα χρησιμοποιούσε ένας άνθρωπος για να απαντήσει κι, επομένως, γίνεται πιο έντονη η αίσθηση της παρουσίας χαρακτήρων που είναι ρομπότ.

Ένα ακόμη παράδειγμα έκφρασης, την οποία δεν θα χρησιμοποιούσε ένας άνθρωπος με αυτόν τρόπο για να εκφραστεί είναι το παρακάτω:

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ-ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ
«Twist his morality. We have to remove all»	«Να διαστρεβλώσουμε την ηθική του. Να την αφαιρέσουμε εντελώς»

Αυτός ο τρόπος έκφρασης οφείλεται στο είδος της επιστημονικής φαντασίας. Στο κείμενο-στόχο έγινε κατά λέξη μετάφραση, ώστε να διατηρηθεί το χαρακτηριστικό της επιστημονικής φαντασίας.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, στις οποίες το επέτρεπαν οι χωροχρονικοί περιορισμοί, λήφθηκε η απόφαση να γίνει ολοκληρωμένη μετάφραση κάποιων εκφράσεων, ακόμη κι αν αυτές θα μπορούσαν να γραφούν με πιο περιληπτικό τρόπο, χωρίς να παραληφθεί κάποια πληροφορία.

Δύο παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων είναι τα εξής:

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ-ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ
«Nothing gets in. Nothing gets out»	«Κανείς δεν μπορεί να μπει. Κανείς δεν μπορεί να βγει»

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ-ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ
«Autodale is our home. Autodale is protected. And Autodale is safe»	«Η Κοιλάδα είναι το σπίτι μας. Η Κοιλάδα προστατεύεται. Η Κοιλάδα είναι ασφαλής»

Η επιλογή μιας πιο αναλυτικής κι ολοκληρωμένης μετάφρασης βασίστηκε στη σκέψη ότι με αυτόν τον τρόπο ο θεατής θα μπορέσει να αντιληφθεί την έμφαση που θέλει να δώσει ο ομιλητής στα λόγια του. Οι δύο αυτές περιπτώσεις κρίθηκαν κατάλληλες για μια πιο πιστή μετάφραση, καθώς είναι εύκολες στην κατανόηση και δεν θα του τραβήξουν για πολλή ώρα την προσοχή από την εικόνα, κι από την άλλη, θα του παρουσιάσουν με πιο ολοκληρωμένο τρόπο τη σημασία που έχουν αυτά τα λόγια για την ιστορία της ταινίας. Με λίγα λόγια, πρόκειται για σημαντικές εκφράσεις.

3. Συμπέρασμα

Σε γενικές γραμμές, η διαδικασία του υποτιτλισμού είναι μια αρκετά ιδιαίτερη μεταφραστική διαδικασία. Θέτει αρκετούς περιορισμούς και χρειάζεται συνεχή επεξεργασία και διορθώσεις μέχρι να ολοκληρωθεί. Απαιτεί πολλή έρευνα σχετικά με το προϊόν που θα υποτιτλιστεί, πριν ξεκινήσει η μεταφραστική διαδικασία, καθώς και μελέτη των κανονισμών που θέτει, για παράδειγμα, η πλατφόρμα, όπου θα δημοσιευθεί το υποτιτλισμένο προϊόν. Η παρούσα εργασία επιχείρησε να ασχοληθεί με τον υποτιτλισμό της ταινίας μικρού μήκους «Friendly Shadow» και να παρουσιάσει με αρκετή λεπτομέρεια ολόκληρη τη διαδικασία της μετάφρασης. Με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να αποτελέσει μια επιπλέον πηγή, η οποία έχει ως θεματολογία τον υποτιτλισμό, και να οδηγήσει σε περισσότερες έρευνες σχετικά με τους τρόπους καλύτερης διαχείρισης του εν λόγω ξεχωριστού είδους μετάφρασης, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που πρόκειται για υποτιτλισμό μιας ταινίας επιστημονικής-φαντασίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία:

Κωστοπούλου, Λ., *Οι μεταφραστικές δυσκολίες στον υποτιτλισμό κινηματογραφικών ταινιών*, 1η Συνάντηση Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων, ΑΠΘ, 1-3 Νοεμβρίου 2006.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία:

Armsby, D. J. [Dead Sound]. (2020, 19 Ιουλίου). Creative Process | Autodale's "HIVE" [Βίντεο]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=z4e7_6yLb2w

Dead Sound. (n.d.). Home [YouTube channel]. YouTube. Αναρτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου, 2022, από <https://www.youtube.com/@DeadSound/about>

Korpi, S. (2021). *Generic Fluency in Professional Subtitling: Neology as the Voice of Science Fiction in Audiovisual Translation*. *Journal of Audiovisual Translation*, 4(3), 89-107.

Krzewska, W. (2021). *ZERROR: Provoking ethical discussions of humanoid robots through speculative animation*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Αναρτήθηκε από: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1596228/FULLTEXT02>

Netflix. (2022α). Greek Timed Text Style Guide. Ανακτήθηκε από: <https://partnerhelp.netflixstudios.com/hc/en-us/articles/235511047-Greek-Timed-Text-Style-Guide>

Netflix. (2022β). Timed text style guide: General requirements. Ανακτήθηκε από: <https://partnerhelp.netflixstudios.com/hc/en-us/articles/215758617-Timed-Text-Style-Guide-General-Requirements>

Nord, C. (2014). *Η μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα: Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις*. (Σ. Π. Γραμμενίδης και Δ. Δ. Λάμπρου, Μετ.). Αθήνα: Διάυλος.

Poghosyan, Z. (2013). *A Study of Neologisms in Science Fiction*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Αναρτήθηκε από:

https://www.academia.edu/28363767/A_Study_of_Neologisms_in_Science_fiction_docx

Sokoli, S. (2009). *Subtitling norms in Greece and Spain*. In J. Diaz Cintas and G. Anderman (Επιμ.) *Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen* (σ. 36-48). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Sukrisno, L. A. (2019). *Hegemony As Seen in David Armsby' s Being Pretty, No Monsters and Children' s Toys Short Films*. (Πτυχιακή εργασία).

Αναρτήθηκε από:

<https://repository.ump.ac.id/12369/2/LIVIDIA%20AZHARI%20SUKRISNO%20CHAPTER%20I.pdf>

Παράρτημα

1. Ο υποτιπλισμός έγινε με τη βοήθεια αγγλικών υποτίτλων.